

ҖИЗ АМИ КӘҖКӘВИ

ӘҖИМӘНӘ

Ушаглар үтүн ишләени
МИР ҖИГАЛ
Рәссамы
О. Садыгзаде

Азәрбайҗан Ушаг вә Җәккәләр
Әдәбияты Җәһрийяты
БАКЫ — 1955

Бәһрам шаһын ай үзлү, чөһрәсіндән минбир көзәллик яған бир кәнизи вар иди. Бу кәнизин ады Фитнә иди.

Фитнә зирәк, гывраг, ағыллы-камаллы гыз иди. Сифәти чәннәт язы кими тәзә вә зәриф, ериши көй зәми үзәриндән сүзән ел кими арам, хош иди. Үзүндән-көзүндән мәләһәт яғырды. Фитнә яхшы каман чалар вә рәгс эдәрди. Бүлбүл кими ширин, тә'сирли сәси вар иди. Каман илә сәс-сәсә вериб охуянда гушлары көйдән эндирәрди. О, шаһа вурулмушду. Шаһ да она ашиг иди.

Чалғы вә ички мәчлисіндә, овда шаһ Фитнәни динләмәклән ләззәт алар, раһатланарды. Фитнәнин чалғысы чәнк*, шаһын чалғысы ох иди, Фитнә чәнк вурарды, шаһ ов вурарды. Бир күн шаһ чөлдә, дағ-дәрәдә ов этмәк истәди, Фитнәни дә өзү илә көтүрдү, марал дырнаглы гара атыны чөлә чапды.

Шаһ ов көрдүкчә нә'рә чәкиб даға-даша сәс салыр, ох илә чейранлары вуруб йыхырды. Шаһын атлылары да һәр тәрәфдән чөлү әһәтә этмишдиләр, чейранлары шаһ олан сәмтә говурдулар.

Бәһрам шаһ исә шир кими пусгуда дурмушду. Аты алтында ойнаглайырды, әли исә чейранларын башына ох яғдырды. Тез-тез кириши бошалдыб каманыны долдурурду. Охун полад учу каһ чейранлары

* Чәнк—мусиги аләтидир.

срә сәрирди, каһ даша дәйиб од гонарырды. Санки бу од чейран этини кабаб биширмәк үчүн лазым иди. Доғрудан да шаһ оху дәйәп ову кабаб эдирди. Шаһ габағына чыхан һеч бир ову бурахмырды: я вурур, я тутурду. Бирдән чөлдән бир нечә чейран галхды. Шаһ гызмыш шир кими каманы элинә алды, атын башыны бурахды чейранлара чатанда һәдәфи тушлайыб атды, ох чейранын будуна санчылды Чейран агзы үстә йыхылыб торпагы өндү. Беләликлә шаһ чейранларын бир нечәсини өлдүрдү, бир нечәсини тутду. Ону бу шүчаәти аләми һейрәтә салыр, бәднәзәрләрин исә көзүнү төкүрдү. Фитнә, шаһын бу икидлик вә гочаглыгына сусурду: назынданмы, һийләсиндәнми, нәдән сә шаһа тәриф демірди. Шаһ буну һисс эдирдисә дә көзләйирди.

Бирдән узагдан бир чейран гачмаға банмады Шаһ гыза деди:

— Дәйәсән бизим овчулуг шүчаәтимизи көрмүрсән. Элә олар, бизим мәһарәтимиз тәрифдән йүксәкдир. Дар көзләр ону сечмәз... Будур бир чейран кәлир, тәпәдән-дырнаға гәдәр—һарасыны дейирсән ишан алым?

Фитнәнин инчә додаглары тәрпәнди:

— Кәрәк,—деди,—мәһарәт көстәрәсән, бу чейранын дырнағыны башына тикәсән.

Шаһ онун дедийини еринә етирмәк истәди, тез каман тәләб этди, ағыр вә юварлаг мазыны камана гойду, атды. Мазы чейранын бейнини гызышдырды. Языг чейран дырнағыны башына галдырды ки, ағырян ерини гашысын, бу заман шаһын илдырым кими аләми ишыгландыран оху чейранын дырнағыны башына тикди. Чейран үзү үстә йыхылды. Шаһ Фитнәйә тәрәф һөндү:

— Нечә атырам?

Гыз деди:

— Шаһ буну вәрдиш этмишидир. Адәт әдилән һеч һей чәтин олмаз. Адам вәрдиш илә һәр бир иши эдә

билэр. Шаһың дүз вурмасы күч вә я мөһарәтдән дейил, анчаг вәрдишдәндир.

Фитнәнин чавабы шаһа чох ағыр кәлди, ити балта ағачы кәсән кими ону кәсди вә гәзәбләндирди. Шаһын үрәйиндә Фитнәйә гаршы дәрһи бир кин доғду.

Шаһлар үрәкләриндәки интигам һиссини ган илә сөндүрәрләр, ова ачыгландыгда атын үзәнкисини гопарар вә итин дәрисини соймаг истәрләр. Бәһрам шаһ үрәйиндә дейирди:

«Бу һайыфы кәниздә гоймаг олмаз, онунла һесаблашмаг лазымдыр». Анчаг кәнизи өлдүрмәйә шаһын әли кәлмирди, чүнки гадын өлдүрмәйи өзү үчүн әксиклик сайырды. Онун фикринчә гадын кишийә тай, һәриф дейил.

Шаһын бөйүк бир сәркәрдәси вар иди. Шаһ ону янына чағырды.

— Кет,—деди,—бу кәнизин башыны бәдәниндән үз. Бу бизим дөвләт сарайымызын фитнәсидир. Фитнәни дәф эләмәк ағыллы ишдир.

Садә вә адил һасийәтли сәркәрдә Фитнәни габагына салыб өз әвинә апарды, онун башыны бәдәниндән айырмаг истәди. Гыз ағлады вә деди:

— Әй сәркәрдә, белә чиркин иши өзүнә лайиг билмә. Өз шәрәфинә дүшмән дейилсәнсә мәним кими күнаһсыз бир гызын наһаг ганыны бойнуна көтүрмә. Мән шаһын ән яхын адамы, мүсаһиби, кәнизләрин сечилмишиийәм. О, мәчлисләриндә мәнән башгасы илә марагланмазды. Әркөйүнлүк мәни алдатды, шейтан мәни йолдан чыхартды. Кичик бир һәрәкәтим шаһа хош кәлмәди. О мәнә гәзәбләнди вә өлүмүмә һөкм верди. Сән кәл мәни өлдүрмәйә бу гәдәр тәләсмә. Бир нечә күн сәбр эт, дөз. Шаһа де ки, ону өлдүрдүм. Шаһ бу хәбәрдән севинсә, гайыт мәни өлдүр, ганымы сәнә һалал әдирәм, әкәр мәним өлүм хәбәримдән шаһ гүсәләнсә сән мәни өлдүрмәдийиндән горхма, сәнә һеч нә олмаз. Сән шаһын гәзәбиндән гуртарарсан, мән дә өлүмдән хилас оларам. Доғрудур, лайигли бир адам

дейиләм, лакип бир күн кэлэр ки, бу яхшылыгынын
эвезини верэрэм. Сэнин янында хэчалэтли олмарам.

Гыз буну дейиб балача бир дүйүнчэ ачды. Сэркәр-
дэнин габагына едди парча лә'л гойду. Бу дашларын
һәр биринин гиймэти бир өлкэнин кэлиринэ бэрәбэр-
ди. Үмман дэнизинин бүтүн кэлири о дашларын яры
гиймэти гэдэр олмазды.

Сэркәрдэ о көзэлин агыллы мәсләһәтини динлә-
йиб ганындан кечди вә деди:

— Амандыр, сөз бурада галсын. Неч кэсин янын-
да шаһын адыны чэкмэ. Гой сэни мәним эвимдэ гул-
лугчу билсинләр. Өз ишиндэ ол, бәхтим көмәк эләсэ
мән һәр шейи дүзәлдәчәйәм.

Онлар бу шэртләшмәйә сөз вериб анд ичдиләр.
Сэркәрдэ зүлм әмәлиндән, гыз исә зәнчирдән гур-
тарды.

Бир һәфтә сонра шаһ сэркәрдэни көрдү, ондан
Фитнэнин ишини сорушду:

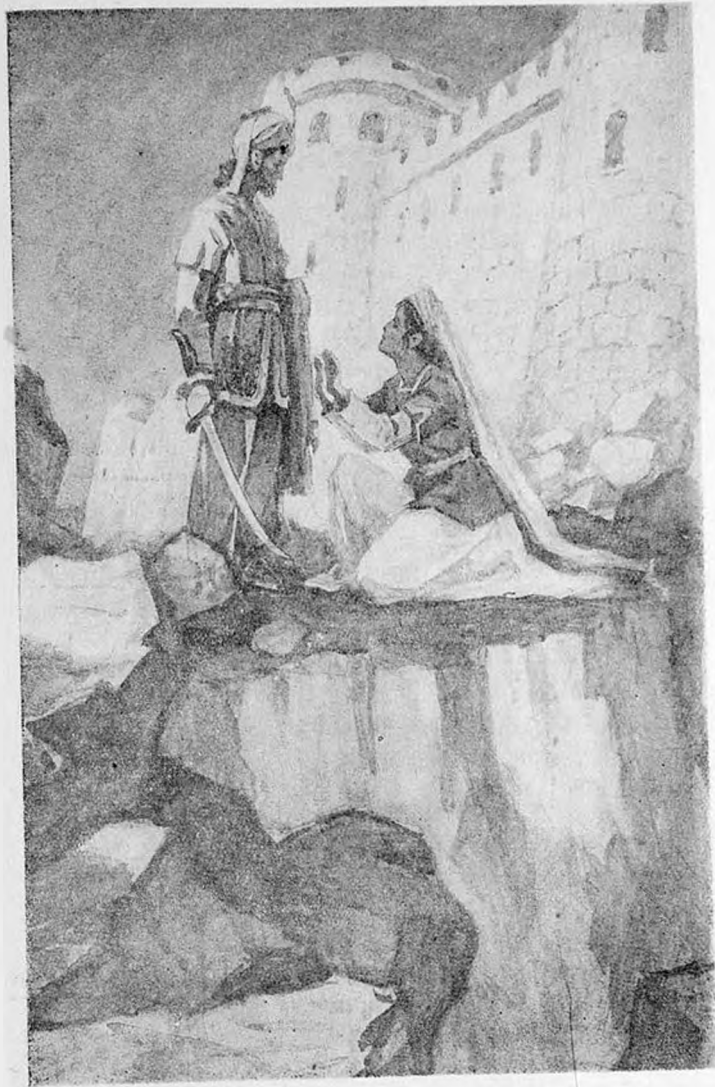
— Ай нечә олду?

Сэркәрдэ чаваб верди:

— Айы әждаһая тапшырдым, анчаг ган баһасыны
көз яшымла вердим.

Шаһ Фитнэнин өлүм хәбәриндән гүссәләнди, көзү
яшарды. Сэркәрдэ шаһын бу һалыны көрүб севинди,
гызы өлдүрмәдийи үчүн үрәйи сакит олду.

Шәһәрдән узаг, кәнар ердә сэркәрдэнин абад бир
кәнди вә көйүн бир гатына йүксәлмиш көшкү вар
иди. Сэркәрдэ алтмыш пилләли сарайын эйванында
Фитнәйә ер эләмишди. Фитнә һәмишә орада яшаарды.
Һәмин күнләрдә сэркәрдэнин инәйи гәшәнк бир бу-
зов доғмушду. Фитнэнин бузовдан хошу кәлирди. Һәр
күн ону бойнуна алыб, аягларыны дөшүнә сыхар,
пилләкәнләрдән галдырыб эйвана апарарды. Бузов
исә кет-кедә бөйүйүрдү, көкәлирди. Фитнә дә өз адә-
тиндән әл чәкмирди. Күн о күн олду ки, бузов алты
яшлы бир бөйүк өкүз олду. Фитнә енә ону ердән дама
галдырырды, буна адәт этдийи үчүн эзийәт чәкмир.

ағырлыг хисс этмирди. Өкүз көкөлиб ағырлашдыгча Фитнәнин дә гүввәти артырды.

Күнләрин бириндә Фитнә илә сәркәрдә әйләшиб дәрдләширдиләр. Гыз гулағындакы чавахирләрден дөрд дәнәсини ачыб сәркәрдәйә верди:

— Апар,—деди,—бунлары сат, пулуна күлаб илә суварылан көк гоюнлар ал. Дүнянын наз-не'мәтиндән үрәйин нә истәйирсә ал; шам, шәраб, ширни, ноғул! Чәннәт бағы кими көзәл вә бөйүк бир гонаглыг мәчлисидән асыл, ону гонаг чағыр. О, мөһрибан вә нәчиб адамдыр. Сәнин хаһишини ерә салмаз, бизә кәләр вә башымызы учалдар. Бу йүксәк, гонаг сарайымызда гонагпәрәстлик әдиб шаһа суд вә шәрбәт ичирдәрик. Белә бир тәдбир баш тутса, һәр иш дүзәләр.

Сәркәрдә Фитнәнин мәсләһәтини бәйәнди. Анчаг чавахирләри көтүрмәди, чүнки онун миң о гәдәр дөвләти вар иди. О, кизли хәзинәсинин ағзыни ачды, гонаглыг дәскаһынын һамысыны дүзәлтди—өзү дә шаһа лайиг шәйләр дүзәлтди: гуш, балыг, эркәк гузу әтиндән биширилмиш нөвбәнөв ләзәтли хөрәкләр, шәрбәтләр, әтирли ширниләр, мәчлис бәзәйән күл вә чичәкләр...

Бәһрам шаһ әдәти үзрә ова чыхмышды. Чох кәзди, чох ов вурду, анчаг көрүн Фитнә гыз онун өзүнү нечә овлады.

Шаһ сәркәрдәнин сарайы олан кәнддән өтәндә чох мүнәсиб бир истираһәт ери көрдү. Һәр ян башдан-баша яшыллыг вә көлкәликди. Шаһ сорушду ки, бу ер киминдир. Сәркәдә баш әйиб шаһын үзәнкисиндән өлдү вә деди:

— Шаһым сағ олсун, гулунуза бағышладығыныз кәнддир. Шаһым о кәнди хошласа гулунун башыны учалдар, уғурлу гәдәмини бу гулун әвинә басса, мәни дүнянын башыучаларындан әдәр. Сайәниздә башы көйләрә дәйән бир көшкүм вар. Әтрафы сых бағлар, күлләр-чичәкләр, мейвә ағачлары илә өртүлмүшдүр.

Сарайымын яһинда чәннәт бағлары вә беһишт отағлары яландыр. Шаһ бу сарайда шәраб буюрарса, улдузлар мәним астанамы өпәр. Шаһын гәдәми эвимә энбәр ийи сәпәр, бәхтим ачылар, милчәйим бал, өкүзүм суд верәр.

Шаһ сәркәрдәнин хаһишини гәбул әдиб деди:

— Кет һазырлаш, овдан гайыданда сәнин сарайында дүшәчәйәм.

Сәркәрдә баш әйиб севинчәк гайытды. Сарайыны гиймәтли фәршләрлә дөшәтдирди, рум парчалары, чин гумашлары илә бәзәди. Сарайын һәр тәрәфи парпар парылдайырды.

Әв саһиби шаһын гәдәмләринә чавахират сәпди. Шаһ алтмыш пилләли әйвана чыханда башы көйләрә дәйән, каината шәфәг салан Хәвәрнәгин* бүтүн көзәликләрини әкс әдән бир әйван көрдү. Сарайда шадлыг мәчлисидән гурулду. Емәк-ичмәклә мәшғул олдулар.

Шаһ бир-ики гәдәһ ичәндән сонра гәми дағылды, кефи ачылды, үзүнү әв саһибинә тутуб деди:

— Әй мәним гызыл әйванлы, гонагчыл Сәркәрдәм! Сарайын кенишдир вә ери чох хошдур. Лакин де көрүм, көйләрин бир гатына галхан бу әйвана нечә чыхыб дүшә билирсән? Сәнин ки, яшын алтмышы кечмишдир.

Сәркәрдә деди:

— Шаһын өмрү узун олсун, мәним чыхыб дүшмәйим тәәччүблү дейилдир. Мән кишиям, бу пилләләр дә йорулмурам. Тәәччүблү мәним ай үзлү гызымдыр ки, өзү гумаш кими зәриф вә инчә ола-ола, һәр күн дағ бойда бир өкүзү башына көтүрүб емләмәк үчүн бу әйвана чыхарыр. Өкүз нә өкүз, фил кими! Анд ичә биләрәм ки, бу гошундан һеч кәс ону бир нәфәсә ердән галдыра билмәз. Гыз исә бу алтмыш пилләни йәй-

* Ән көзәл гәсләрдән бириндир.

дан гуртармыш ох кими чыхыр, пиллэлэрин биринде дэ даяныб нэфэсини дэрмир. Эсл тээччүблү иш будур!

Сэркэрдэнин сөзүндөн шаһ һейрэтэ кэлди:

— Бу нечэ ола билэр, көзүмлэ көрмэсэм буна нианмарам.

Шаһ сэркэрдэдэн тэлэб этди ки, дедийини исбат элэсин. Сэркэрдэ ашағы эниб эһвалаты Фитнэйэ сөйлэди.

Ай үзлү гыз фүрсэтдэн истифадэ эдиб габагчадан пазырланмышды. Чинли гызлара мэхсус бээк-дүзэ-йини тахды, үзүнэ сейгэл верди, көзүнэ сүрмэ чэкди. мишк ийли теллэрини ай үзүнэ һашнэйэ чэкди, сэрэ боюна гырмызы дон кейди, лалэ кими көрүндү, ай кими күмүш кэрдэнинэ дүрдэн боюнбағы тахды. Хош бир вэзиййэт алды, додагларында тэбэссүм ойнатды, сэдэф дишлэри көрүндү. Эһнбэр сачларыны чийнинэ төкдү, зэнчи рэнкли сачы һинди халы илэ санки вуршмаг үчүн гаршы-гаршыя даянды. Фитнэнин хурма додагынын үстүндэки гара хал көзэллийини бир гаг даһа артырырды. Башындакы даш-гаш улдуз кими парылдайырды. Гулагынын көвһэр сырғасы ашиглэр базарынын эһ гиймэтли матаһы иди. Ай үзүнү ясэмэи арасындаки күл кими ағ өртүдэ кизлэтди. Едди бээклэ ярашығыны тамамлаядан сонра, назла һэрэкэт эдэрэк өкүзэ доғру кетди. Башыны эһиб өкүзү бойнуна көтүрдү. Фитнэ илдырым кими пиллэлэри чыхды. Бәһрам шаһын тахты гаршысына ериди, аяг үстэ эдэблэ даянды.

Бәһрам шаһ өкүзү көрүб һейрэтиндэн аяға галхды. О, өз кэнизини танымады. Фитнэ өкүзү бойундан ерэ гойду вэ деди:

— Мән сэнин вэ бүтүн мәчлисин һүзурунда бу һүнэри көстәрдим. Экэр бачарырысынызса дүняда бир күчлү икид тапын ки, бу өкүзү эйвандан ашағыя апар билсин.

Шаһ деди:

— Бу сэнин күчлү олдуғуну көстәрмир, эввэлдэн

адэт этдийин үчүн бачарырсан. Бу бир хүнэр дейил, узун иллэр яваш-яваш вәрдиш этмисән, одур ки, бир әзиййәт көрмүрсән.

Ай үзлү, күмүш бәдәнли Фитнә баш әйиб шаһа дуа охуду вә деди:

— Чох гәрибәдир ки, өкүз адәт илә олур, чейран исә хүнәр илә. Нәдәндир мәним өкүз көтүрмәйим адәт сайылыр, шаһын чейран вурмағына адәт дейәнләр чәзаланырлар?

Шаһ кинайәли сөзүндән Фитнәни таныды. Гызын янына кәлди, рүбәндени ачды, онун күл чамалына бахды, гучаглайыб ағлады. Көз яшлары ай үзүнә мирвари тәки сәпилди. Шаһ гыздан үзр истәди, Фитнә исә нәркис көзләриндән күлаб яғдырды. Шаһ әви хәл-вәт әдиб көзәл пәрсинә килейләнирди:

— Сәни зиндана салдырмағыма мин дәфә үзр истәйирәм. Бағышла мәни, ағылсызлыг әдиб яндырдығым одда өзүм говрулдум. Сән исә шүкүр ки, саламатсан.

Шаһ Фитнәни өз янында әйләшдириб голуну бойнуна салды, Фитнә дә үрәйинин сөзүнү деди:

— Севимли шаһым, әй мәни айрылыгы илә өлдүрән, мөһрибанлыгы илә дирилдән сирдашым, айрылыг мәни шам кими әритди. Гәм, дағы ериндән гопарар. Сәнә олан мәһәббәтим сайәсиндә аз галды һәятым кетсин. Сән овлагда чейранын дырнағыны гулағына тикәндә хүнәринә ерләр дейил, көйләр дә афәрин деди. Мән шаһы тә'рифләмәкдә гәслән кечикдим, сәбр әләдим. Бәднәзәри шаһдан узаглашдырмаг үчүн тә'рифә дил ачмадым. Тә'рифли шейә, һәр заман бәднәзәрин көзү дәйә биләр. Лакин нә эдим ки, фәләк мәһәббәтим әвезиндә мәнә әзиййәт вә төһмәт гисмәг әләди.

Фитнәнин бу сөзү шаһа чох хош кәлди. Шаһ деди:

— Һаггын вар! Сәнин вәфана ишанырам. Бу хүнәрә саһиб олан гызын дүняда әвәзи йохдур. Сәркәрдәм

горумасайды, мәним бу көвһәрим и дашлар парчаламышды.

Шаһ сәркәрдәни чағырыб разылыг этди, голуну онун бойнуна салыб шаһа лайиг хәләг вә бахшышлар вердирди, яхшылыгына бирә-мин әвәз әләди, ону чох әзизләди вә Рей мүлкүнү тамам она бағышлады.

Шаһ бөйүк шадяналыгла өз шәһәринә гайыдыб мәчлисинә ширин сөзлү шаирләр чағырды. Руһани башчыларыны чағырыб Фитнәнин кәбинини өзүнә кәсдирди. Һәр икиси кеф-ләззәтлә күн кечирмәйә башладылар.

НИЗАМИ ГЯ"ДЖЕВИ
Ф И Т Н Е
(на азербайджанском языке)

Редактору *Ю. Маммадов*
Бэди редак ору *М. Гасымов*
Техн. редактору *В. Гаврилова*
Корректору *Т. Багырова*

Чапа имзаланмыш 16/XI-1955-чи ил. Форматы
60 × 92¹/₁₆—0,5—1 чап вэрэги. (Уч. нэshr. вэ-
рэги 1.) Тиражы 30000. ФГ 06827. Сифариш 360.

Ушягкэнчнэshr. Бакы, Фиолетов күчэси, 8.

Азэрбайчан ССР Мэдэнийэт Назирлийинини
„Гызыл Шарг“ матбээси.
Бакы, Һази Асланов күчэси, 80,